

In memoriam

Maite Idirin Solatxi (Ugao, 1943 - Angelu, 2024)

—Paulo Iztueta—

Maite Idirin Solatxi kantaria, Bizkaiko Ugaoko alaba, 1968an ezagutzeko zortea izan nuen. Garai hartan gaztea, isila eta sotila zen. Jarraian, Maiteren bizitzaren hainbat zertzelada eskaintzearekin batera, 1960ko belaunaldikoa zen Maitek eta beste batzuek bizi izan genuen testuinguru kulturala deskribatzen saiatuko naiz:

Gerra ondoan berrikuntzaren zantzuak 1950eko hamarkadatik aurrera hasten dira. Aipatzekoak dira Pariseko Euskal Batzar Orokorra eta Arantzazuko Euskaltzaindiaren Biltzarra, biak 1956ko irailean eta urrian ospatu zirenak. Segidan, hamarkada beraren azken aldera, 1959an, ETA sortzen da eta horrek indarrean dauden kultur plataformen politizazioa ekarriko du eta horren eragina nabaria izango da, batez ere, hurrengo hamarkadan, 1960koan, errotuz eta sendotuz datozen herri-mugimenduetan, hala nola ikastoletan, euskalduntze-eta alfabetatze-mugimenduetan, Herri Gazterian, langile-mugimenduetan, kantagintzan eta bestetan. Liburugintzan berritasuna zekarten Txillardegiren *Leturiaren egunkari ezkutuak* (1957), Arestiren *Harri eta herrik* (1964) eta Krutwigen *Vasconiak* (1963). Aldizkarietan *Euzko Gogo* (1949)-1958), *Egan* (1948) eta *Jakin* (1956) ziren aipatuena. Horiek ziren gure erreferentzia nagusiak. Horiek zekarten berritasuna, eta ahalegintzen ginen horien iturritik oparo edaten.

Gure buruak 1960ko hamarkadako belaunaldikotzat jotzen ditugunok, bestalde, eliz ikastetxeetan eskolatuak izan gara eta gazte horietako hainbat euskalgintzari emanak ziren, luma trebatzen hasiak. Datu jakingarria da, behar beste ezagutzen ez dena, euskal lurraldeko eliz ikastetxe desberdinetan, 1950-1968ko epealdian,

bost aldizkari argitaratu zirela, zehazki hauek: Oliteko frantziskotarren *Gure Izarra*, Urretxuko pasionisten *Laiaketan*, Areatzako sakramentinoen *Arnas*, Oñatiko agustindarren *Erein*, Begoñako karmeliten *Gogoz*. Epealdi horren barruan 495 idazlek parte hartzen dute. Idazle-multzo gazte hori ezinbesteko harrobi bilakatuko da hurrengo hamarkadan euskararen normalizazioarekin abiatzen den prozesuan, UZEIren ildotik.

Herri-giro bete-betea bizi izan genuen hamarkada hartan, bereziki bigarren aldian. Noiz eta nola ezagutu nuen Maite? Kasualitatez, esango nuke. Erroman Filosofia ikasketak egin eta gero, Arratiako sakramentinoen komentura deitu ninduten 1967an. Bi egiteko nagusi neuzkan: filosofiako ikasle-talde bati eskolak ematea eta Zeanuriko Ipiñaburuko parrokiako ardura eramatea. Ikasturtea hasi eta luzaro gabe —ez dakit zehazki noiz—, Maite ezagutzeko parada izan nuen Areatzako komentuan. Vespa batean etorri zen, Josu Cos gidari zela. Gure elkarrizketa luzeak gatzelaniaz izaten ziren. Mintza-gaia, gatazka, protesta, herri-mugimenduen berpiztea. Eta halako batean, proposamen batekin etorri zitzaidan, eta zen Atahualpa Yupanquiren poema batzuekin disko txiki bat argitaratu nahi zuela eta ea haren bi poema —*Viento, viento* eta *Camino del indio*— euskaratuko al nizkion galdetu zidan; beste biak —*Piedra y camino* eta *Yo canto por los caminos*— jada Arestik euskaratuak zeuzkan. Cinsak argitaratu zuen. Yupanquik kantaldi bat eman zuen 1968ko astean Bilboko Buenos Aires antzokian, eta Maite hara joan zen entzutera. Jendez gainezka, leporaino. Txundituta geratu zen. Lehen disko horrekin Maiteren izena zabaltzen joan zen Bizkaiko partean eta Gipuzkoan Ez Dok Amairurekin gertatu bezala —edo antzera—, kantu-giroa zabalduz joan zen Bizkaian ere, Egurrolarekin Gernika aldean, Argotia neba-arrebekin Ondarroan. Asmotan izan zuten kantarien elkarte antzako zerbait sortzea, *Herrikoi* deitua, baina zapalkuntzak ezindu egin zuen. Taldekoen artean zeuden Beti Alai taldea, Bitor Egurrola, Jose Maria Olanga, Zintzoak. Durangon, 1968an, lehiaketa batera aurkeztu ziren Maite eta Estitxu. *Ex equo* geratu ziren baino azken horri eman zioten lehen saria. Herri txikietara ere iristen zen Maiteren ahotsa, Zeberiora, Ipiñaburura, Eubako pasiotarren patiora.

Maiteren kantaldiak aparra bezala goraka zetozenean, ordea, erbusterako bidea hartu beharrean aurkitu zuen bere burua 1969ko abuztuan, eta gertaera horrek, hain zuzen, aukera berriak ireki zizkion euskal kantagintzaren esparruan, nola Iparraldean hala Europako herri zapalduen esparruan, Parisen bertan, Okzitanian, Britainian Belgikan, Jugoslavian. Eta non ez! Arrigorriagarako bidean Mikel

Etxeberria etakide larriki zaurituari laguntza medikoa eskaintzeagatik erbesteratu behar izan zuen, eta egoera horrek, kontraesankorra dirudien arren, ate asko ireki zizkion Europa zabalean. Jokin Apalategi eta Maite Idirinen familiak zenbat kilometro egin ote zituen, askotan beren haurra, Ur, beraiekin zutela! Ez baita esaten, baina aipatu behar da, arazo politikoengatik erbestearen garratza ezagutu zuten kantariak bi izan zirela: Maite Idirin eta Imanol Lartzabal.

Eta azkenik, *Maite Idirin*, *herrigintzan kantuz* liburua eskuetan izan duzuenok ohartuko zineten azken atalean «Hogeita bat egun Argentinan arrebarekin (2015-02-11-2015-03-03): bidaia baten kronika» izeneko atal luze bat datorrela. Norbaitek galde dezake: «baina zertara dator hau?».

xx. mende-hasieran Elduaingo Basentzeneko bi osaba, amaren aldekoak, Jose Ramon eta Juan Kruz, Argentinako Kordobako lurraldean, General Levalle herrian, hazi eta hezi zituzten beren haurrak, baina ez zuten modurik izan beren jaioterrira bisitaz etortzeko. Beren seme-alabetako batzuek bai, ordea. Haien bisita gurenarekin itzuli nahi izan genuen Juli arrebak eta biok. Baina sakonean ezkutuko asmo bat ere baneraman, nik bederen, eta zen, Maite gogoan, Atahualpa Yupanquiren berri hurbil-hurbiletik ezagutzea. Zorionez, amets hori kunplitutzat eman nuen. Cerro Coloradon bere emazte Nenetterekin batera eraiki zuen etxetxoan, egun museo bilakatuan, paisaia idiliko batean, Yupanqui berri bat aurkitu nuen, kreola, ama euskalduna zuena, jatorriz Adunako baserri batekoa, eta Chavero aitaren aldetik nafarra. Hantxe datza etxe-atzealdean harri kozkor baten gainean lurperatua. Euskal Herritik ekarritako haritz lerden baten babesean datza. Yupankik ondotxo zekien non zeuden bere erroak. Behin baino gehiagotan etorri zen Euskal Herrira. Lehen aldiz 1968ko otsailean Pako Ibañezek Manresan eman zuen kontzertuan egon zen, eta lagun handiak egin ziren. Urte bereko apirilean, Bilbon emandako kontzertuan Maite entzule eta miresle izan zuen. Geroztik euskal lurraldea, hegoa zein iparra, bere luze-zabalean zeharkatuko zuen. Bere ama bihotzekoari *Madre Vasca* hunkigarria eskainiko dio:

*Qué nombre tendrán las piedras
Que le vieron caminar
A mi madre cuando niña,
o pastorcilla quizás.*

*El árbol cuya sombra
Descansó ¿dónde estará?
¡Qué bueno si lo encontrara,
Para rezar o llorar!*

*He de llegar algún día
En tierra vasca a cantar.*

Maite, ez dakit non zauden, baina jakizu Yupanqui handia —gurea ere badena— bere leku naturalean ezagutu nuenean, harkaitz gorritzez inguratua eta kondorrak hagan, zu izan zintudala gogoan, zu Ugaoko baserrian, zu Areatzako komentuko solasaldi luzeetan, zu erbesteko joan-etorri gaitzetan, beti euskal kausa, euskal kanta han eta hemen zabaltzen.